

Sygn. akt III UK 60/15

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 21 stycznia 2016 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Krzysztof Staryk (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Dawid Miąsik

SSN Maciej Pacuda

w sprawie z odwołania K. P. i P. P.
od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddziału w R.
o podleganie ubezpieczeniom społecznym,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy, Ubezpieczeń
Społecznych i Spraw Publicznych w dniu 21 stycznia 2016 r.,
skargi kasacyjnej odwołującej się K. P.
od wyroku Sądu Apelacyjnego
z dnia 5 listopada 2014 r.,

**uchyla zaskarżony wyrok i sprawę przekazuje Sądowi
Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania i orzeczenia o
kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 5 listopada 2014 r. Sąd Apelacyjny oddalił apelacje K. P.
oraz P. P. od wyroku Sądu Okręgowego – Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych

w R. z dnia 18 czerwca 2014 r., oddalającego odwołania K. P. i P. P. od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddziału w R. z dnia 20 września 2013 r. stwierdzającej, że K. P. nie podlega od 29 czerwca 2012 r. ubezpieczeniu emerytalnemu, rentowemu, wypadkowemu i chorobowemu z tytułu zawartej umowy o pracę z komornikiem sądowym przy Sądzie Rejonowym w R. P. P., a podlega obowiązkowym ubezpieczeniom społecznym i dobrowolnemu ubezpieczeniu chorobowemu z tytułu współpracy przy prowadzeniu przez komornika sądowego P. P. pozarolniczej działalności gospodarczej od 29 czerwca 2012 r.

Sąd ustalił, że komornik P. P. prowadzi kancelarię komorniczą, w której czynności komornika wykonuje osobiście, a w sytuacji, kiedy nie jest to możliwe, czynności komornicze wykonuje asesor komorniczy, bądź aplikanci zatrudnieni w kancelarii. Wówczas, w wyniku skutecznie przeprowadzonej egzekucji przez asesora komorniczego, opłata z tego tytułu stanowi dochód komornika. K. P. została zatrudniona w pełnym wymiarze czasu pracy na podstawie umowy o pracę zawartej 26 października 2009 r. na stanowisku pracownika biurowego, następnie pracownika kancelarii aplikanta komorniczego, a od 1 lipca 2010 r. – na stanowisku asesora komorniczego. Odwołująca się z tytułu umowy o pracę została zgłoszona przez płatnika składek do obowiązkowego ubezpieczenia społecznego. Jako asesor komorniczy K. P. dokonuje zajęć wynagrodzeń, rachunków bankowych, sporządza protokoły, oszacowania, uczestniczy w spisach majątku, a także wykonuje inne czynności zlecone komornika (m.in. wówczas, kiedy komornik wykonuje czynności poza rejonem). Umową notarialną z dnia 26 czerwca 2012 r. K. i P.P. ustanowili rozdzielność majątkową. Od 29 czerwca 2012 r. oboje odwołujący się pozostają w związku małżeńskim i mieszkają wspólnie w lokalu stanowiącym odrębną własność P. P. Mają małoletnie dziecko, które wychowują wspólnie. Prowadzą wspólne gospodarstwo domowe (m.in. zakupy, przygotowanie posiłków). Koszty wynikające z typowych bieżących spraw życiowych ponoszą po połowie. Decyzje w istotnych sprawach rodziny oraz w zaspokajaniu podstawowych potrzeb (m.in. utrzymanie domu, załatwiania wspólnych spraw, wychowanie dziecka) podejmują wspólnie. Opłaty za mieszkanie ponosi P. P. jako posiadacz tytułu prawnego do lokalu. Każde z małżonków posiada oddzielne konto bankowe. Wynagrodzenie K. P. przekazywane jest na jej konto osobiste, do którego mąż nie

posiada upoważnienia. Odwołująca się posiada upoważnienie do konta małżonka. Odwołujący składają odrębne zeznania podatkowe, podając ten sam adres zamieszkania.

Sąd drugiej instancji stwierdził, że do komornika sądowego mają zastosowanie przepisy dotyczące podlegania ubezpieczeniom społecznym z tytułu działalności gospodarczej. Zgodnie z art. 28 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. o komornikach sądowych i egzekucji (Dz.U. z 2011 r. Nr 231, poz. 1379 ze zm.; dalej jako: „ustawa o komornikach”) do komornika stosuje się przepisy o podatku dochodowym od osób fizycznych, o ubezpieczeniach społecznych oraz o ubezpieczeniu zdrowotnym, dotyczące osób prowadzących pozarolniczą działalność gospodarczą. Sąd Apelacyjny uznał, że w zakresie ubezpieczeń społecznych i zdrowotnych, komornik sądowy jest traktowany jako osoba prowadząca pozarolniczą działalność gospodarczą na podstawie przepisów szczególnych. Wprawdzie komornik sądowy nie jest przedsiębiorcą w rozumieniu ustawy o swobodzie działalności gospodarczej, jednakże pod względem organizacyjnym funkcjonuje jako organ prowadzący działalność gospodarczą, a to że nie jest przedsiębiorcą, nie oznacza, że nie prowadzi on działalności gospodarczej. Zastosowanie przepisów dotyczących ubezpieczeń społecznych osób prowadzących działalność gospodarczą do działalności komornika sądowego nie „umniejsza” roli komornika jako funkcjonariusza publicznego (art. 1 ustawy o komornikach), nie narusza też innych przepisów prawa dotyczących sposobu wykonywania obowiązków przez komornika, w tym art. 2 ust. 2 ustawy o komornikach sądowych. Odwołanie się do przepisów o ubezpieczeniu społecznym dotyczących osób prowadzących pozarolniczą działalność gospodarczą nie oznacza również, że komornik prowadzi działalność gospodarczą w taki sposób, jak każdy przedsiębiorca, do którego zastosowane ma ustawa o swobodzie działalności gospodarczej. W sytuacji, gdy do komornika mają zastosowanie przepisy dotyczące ubezpieczenia społecznego osób prowadzących pozarolniczą działalność gospodarczą, to zastosowanie mają również przepisy prawa w zakresie instytucji współpracy przy prowadzeniu działalności gospodarczej – art. 8 ust. 11 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych. Taki charakter współpracy przy prowadzeniu pozarolniczej działalności gospodarczej

miała współpraca odwołującej się K. P. przy działalności męża jako komornika sądowego. Wykonywała ona pracę codziennie przez 8 godzin (współpraca miała charakter stabilny) i prowadzona była przez znaczący czas.

Sąd uznał, że K. P. pracowała na podstawie umowy o pracę z P. P. na stanowisku pracownika biurowego, następnie pracownika kancelarii aplikanta komorniczego, a także od 1 lipca 2010 r. asesora komorniczego. Stan taki trwał do 28 czerwca 2012 r. i w tym czasie podlegała ubezpieczeniom społecznym jako pracownik.

W dniu 29 czerwca 2012 r. odwołujący się zawarli związek małżeński. Od tego dnia praca odwołującej się nabrała charakteru współpracy przy prowadzeniu działalności komornika sądowego, mającej dla ubezpieczeń społecznych cechy pozarolniczej działalności gospodarczej. Stosownie bowiem do art. 8 ust. 1 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych, za pracownika uważa się osobę pozostającą w stosunku pracy, z zastrzeżeniem ust. 2 i 2a. Jeżeli pracownik spełnia kryteria określone dla osób współpracujących, o których mowa w ust. 11 - dla celów ubezpieczeń społecznych jest traktowany jako osoba współpracująca (art. 8 ust. 2 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych).

Powyższy wyrok Sądu Apelacyjnego zaskarżyła w całości skargą kasacyjną K. P., zarzucając wyrokowi błędną wykładnię art. 1 i art. 2 ust. 1 oraz ust. 2 ustawy o komornikach w związku z art. 8 ust. 1, ust. 2 i ust. 11, art. 6 ust. 1 pkt 1 oraz art. 13 pkt 1 i 5 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (Dz.U. z 2013 r., poz. 1442 ze zm.) przez przyjęcie, że osobą współpracującą z komornikiem sądowym może być asesor komorniczy w sytuacji, gdy ustawa o komornikach sądowych wprost wskazuje, że komornik pełni czynności osobiście, a jedynie wyjątkowo może powierzać je innym podmiotom, w tym asesorowi; w konsekwencji Sąd błędnie uznał, że asesor komorniczy może być osobą współpracującą z komornikiem.

Skarżąca wniosła o uchylenie zaskarżonego wyroku Sądu Apelacyjnego w całości oraz jego zmianę przez ustalenie, że K. P. podlega ubezpieczeniu emerytalnemu, rentowemu, wypadkowemu i chorobowemu z tytułu zawartej umowy o pracę z Komornikiem Sądowym przy Sądzie Rejonowym w R. P. P., nieprzerwanie od dnia 26 października 2009 r. oraz nie podlega obowiązkowym

ubezpieceniom społecznym jako osoba współpracująca przy wykonywaniu pozarolniczej działalności gospodarczej; zasądzenie od organu rentowego na rzecz skarżącej zwrotu kosztów procesu, w tym kosztów zastępstwa procesowego według norm przepisanych.

W uzasadnieniu podstawy skargi wskazano, że wykładnia dokonana przez Sąd Apelacyjny nie uwzględniała pełnego rozumienia przesłanek koniecznych do uznania małżonków za osoby współpracujące. Sąd nie wziął pod uwagę rodzaju, charakteru oraz specyfiki czynności wykonywanych przez wnioskodawczynię w ramach zatrudnienia w kancelarii komornika. Powierzone wnioskodawczyni obowiązki były przez nią wykonywane w ramach ścisłego podporządkowania. Nie został jej powierzony wycinek tejże działalności, w ramach którego mogłaby sama działać, podejmować wiążące decyzje, być niezależną, lecz zakres jej działań był uzależniony od potrzeb pracodawcy w danym momencie, oraz przepisów prawa, miał on charakter jedynie pomocniczy, wtórny. Nie można powiedzieć, że przejęła ona w jakimkolwiek stopniu odpowiedzialność za rozwój prowadzonej przez komornika kancelarii, jedynie przyczyniła się do usprawnienia procesu pracy. Praca wnioskodawczyni nie stanowiła współpracy przy prowadzeniu działalności gospodarczej, ponieważ przez taką współpracę należy rozumieć nie tylko pracę na rzecz danego przedsięwzięcia, lecz przede wszystkim współdziałanie w prowadzeniu działalności, m.in. w sferze organizacyjno – funkcjonalnej, co w niniejszej sprawie nie miało miejsca z uwagi przede wszystkim na status komornika, któremu ustawodawca powierzył do osobistego wykonania czynności niezbędne do prowadzenia tego rodzaju działalności.

W odpowiedzi na skargę kasacyjną organ rentowy wniósł o oddalenie skargi kasacyjnej oraz o zasądzenie od skarżącej na rzecz organu rentowego kosztów zastępstwa procesowego według norm przepisanych.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Uzasadniony jest zarzut skargi kasacyjnej naruszenia art. 8 ust. 1, ust. 2 i ust. 11, art. 6 ust. 1 pkt 1 oraz art. 13 pkt 1 i 5 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (Dz.U. z 2013 r., poz. 1442 ze zm.), które należy interpretować w związku z przepisami ustawy o komornikach.

Status prawny komornika jest złożony. Zgodnie z art. 1 ustawy o komornikach - komornik sądowy jest funkcjonariuszem publicznym działającym przy sądzie rejonowym, stosownie jednak do art. 3a tej ustawy komornik na własny rachunek wykonuje czynności, o których mowa w art. 2, co oznacza, że nie otrzymuje on wynagrodzenia za pracę z budżetu i wykonuje czynności na własny rachunek, czyli finansuje te czynności z uzyskiwanych opłat. Stosownie do art. 43 ustawy o komornikach, komornik pobiera opłaty egzekucyjne za prowadzenie egzekucji i za inne czynności, do których ma umocowanie. Koszty działalności egzekucyjnej komornik pokrywa z uzyskanych opłat egzekucyjnych (art. 35 ustawy), a dodatkowo komornikowi przysługuje zwrot wydatków gotówkowych poniesionych w toku egzekucji, w zakresie określonym ustawą (art. 39 ust. 1 tej ustawy). W myśl art. 40 ust. 1 ustawy o komornikach na pokrycie wydatków komornik może żądać zaliczki od strony lub innego uczestnika postępowania, który wniósł o dokonanie czynności, uzależniając czynność od jej uiszczenia. Ponadto należy wskazać, że sąd rejonowy, przy którym działa komornik, przekazuje komornikowi sumy niezbędne na pokrycie wydatków w sprawach osób zwolnionych w tym zakresie od kosztów sądowych (art. 40 ust. 3).

Nie ulega wątpliwości, że komornik jako funkcjonariusz publiczny nie jest przedsiębiorcą w rozumieniu art. 4 ustawy z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej (aktualny jednolity tekst: Dz.U. z 2015 r., poz. 584) w zw. z art. 3a ustawy o komornikach sądowych. Z uwagi na podobieństwo wykonywanych przez komornika czynności zarobkowych na własny rachunek, prowadzonych w sposób zorganizowany i ciągły, ustawodawca nakazał w artykule 28 ustawy o komornikach – stosować do komornika przepisy o podatku dochodowym od osób fizycznych, o ubezpieczeniach społecznych oraz o *powszechnym ubezpieczeniu zdrowotnym*, dotyczące osób prowadzących pozarolniczą działalność gospodarczą. Oznacza to, że komornik płaci składki na ubezpieczenie społeczne za siebie jak osoba prowadząca pozarolniczą działalność gospodarczą. W myśl art. 2 ust. 1 i 2 tej ustawy - czynności egzekucyjne w sprawach cywilnych wykonuje wyłącznie komornik, z zastrzeżeniem wyjątków przewidzianych w innych ustawach. Komornik wykonuje także inne czynności

przekazane na podstawie odrębnych przepisów. Komornik pełni czynności osobiście, z wyjątkiem przypadków określonych w przepisach prawa.

Status prawny asesora komorniczego wykazuje pewne podobieństwa do statusu komornika, jednak czynności wykonywać może tylko będąc zatrudnionym przez komornika i pod jego nadzorem. Stosownie do art. 32 ust. 3, 6 i 7 ustawy o komornikach - asesora komorniczego powołuje prezes właściwego sądu apelacyjnego na wniosek osoby zainteresowanej, po zasięgnięciu opinii rady właściwej izby komorniczej. Komornik ma obowiązek zatrudnić w okresie 2 lat co najmniej jednego asesora komorniczego. Rada właściwej izby komorniczej może zobowiązać komornika do zatrudnienia wskazanego asesora komorniczego.

Zwrócić należy uwagę, że przepisy te oraz następne przewidują wyłącznie zatrudnienie asesora komorniczego. Zgodnie z art. 32 ust. 8 prezes sądu apelacyjnego prowadzi wykaz asesorów komorniczych zatrudnionych w obszarze właściwości podległego mu sądu. Nie prowadzi się więc żadnego wykazu asesorów współpracujących przy prowadzeniu działalności gospodarczej.

W ocenie Sądu Najwyższego asesor komorniczy nie jest funkcjonariuszem publicznym tak jak komornik, a zakres jego uprawnień zawodowych jest ograniczony; na podstawie art. 33 ust. 1 ustawy o komornikach - komornik może zlecić asesorowi komorniczemu przeprowadzenie egzekucji w sprawach o świadczenie pieniężne oraz w sprawach o zabezpieczenie roszczenia pieniężnego, w obu przypadkach o wartości nieprzekraczającej kwoty stanowiącej równowartość stukrotnego przeciętnego wynagrodzenia miesięcznego w gospodarce narodowej w roku poprzednim. Mimo pewnego podobieństwa statusu prawnego asesora komorniczego do pozycji komornika, nie ma przepisu szczególnego, który umożliwiłby traktowanie asesora komorniczego tak jak osobę prowadzącą działalność gospodarczą (taki szczególny przepis dotyczy wyłącznie komornika). Wprost przeciwnie ustawa o komornikach w przypadku asesora komorniczego stanowi wyłącznie o zatrudnieniu. Relewantne są także art. 36 ust. 1 (Komornik zatrudnia na podstawie umów: o pracę, o dzieło lub zlecenia pracowników oraz inne osoby niezbędne do obsługi kancelarii, a także ochrony i pomocy w czynnościach w terenie), ust. 2 (Komornik zatrudnia aplikantów komorniczych zgodnie z art. 29 ust. 3-6 i asesorów komorniczych zgodnie z art. 32 ust. 6 i 7) oraz

ust. 4 (Skarb Państwa nie odpowiada za zobowiązania komornika wynikające z zatrudnienia osób, o których mowa w ust. 1 i 2, oraz kosztów jego działalności).

W ocenie Sądu Najwyższego istotne jest, że w myśl art. 36 ust. 3 za działania asesorów i aplikantów, związane z postępowaniem egzekucyjnym komornik odpowiada jak za działania własne. Osoby te wykonują więc zadania (z zakresu władzy publicznej) pod nadzorem komornika, co jest typowe dla stosunku pracy (art. 22 § 1 k.p.). W przeciwieństwie do tego osoby współpracujące, wymienione w art. 8 ust. 11 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych mogą samodzielnie wykonywać wszystkie czynności z zakresu prowadzonej działalności gospodarczej.

Wprawdzie zgodzić się należy z oceną Sądu drugiej instancji, iż praca wykonywana faktycznie przez odwołującą się miała istotny ciężar gatunkowy i bezpośredni związek z przedmiotem działalności komornika sądowego, a także praca ta powodowała zwiększenie dochodów komornika; ponadto wykonywanie części spraw (czy czynności pomocniczych) przez odwołującą się powodowało, że były załatwiane szybciej, w konsekwencji wykonywano więcej czynności, niż gdyby je wykonywał sam odwołujący się P. P. (co powodowało też zwiększenie przychodu kancelarii), z ustaleń tych nie wynika jednak, zdaniem Sądu Najwyższego, że K. P. była osobą współpracującą z komornikiem w rozumieniu cytowanych wyżej przepisów o systemie ubezpieczeń społecznych w korelacji ze wskazanymi wyżej przepisami ustawy o komornikach.

Zaprobować też należy wyrok Sądu Najwyższego z dnia 10 lipca 2014 r. w sprawie II PK 250/13, LEX nr 1500667, z którego wynika, że z punktu widzenia prawa pracy kancelaria komornicza stanowi jednostkę organizacyjną pracodawcy - w ujęciu osobowym, materialnym i organizacyjno-technicznym, w ramach której i za pomocą której pracodawca realizuje swoje zadania (zakład pracy w ujęciu przedmiotowym). Zatrudnionych w tej kancelarii pracowników łączy umowa o pracę z komornikiem i jest on dla tych pracowników pracodawcą w rozumieniu art. 3 k.p., co wynika wprost z treści art. 36 ustawy z 1997 r. o komornikach sądowych i egzekucji. Zastępca komornika, przejmując z jednej strony zadania wykonywane przez tę jednostkę będące jednocześnie zadaniami publicznymi odwołanego komornika, w zamian za prawo czerpania z nich dochodów, z mocy art. 23¹ k.p.

staje się stroną w dotychczasowych stosunkach pracy łączących odwołanego komornika z jego pracownikami.

W tym kontekście zastępstwo komornika powodowałoby komplikacje odnośnie do statusu asesora komorniczego, gdyby był on osobą współpracującą (zgodnie z koncepcją zaskarżonego wyroku), a nie pracownikiem.

Reasumując - w ocenie Sądu Najwyższego wykonywanie przez komornika jako funkcjonariusza publicznego zadań z zakresu władzy publicznej wyłącznie osobiście uniemożliwia ustalenie, że asesor komorniczy lub inny pracownik kancelarii komorniczej staje się osobą współpracującą przy prowadzeniu pozarolniczej działalności gospodarczej po zawarciu z komornikiem związku małżeńskiego. Mogłoby to wynikać jedynie ze szczególnego, jednoznacznego przepisu ustawy o komornikach, którego nie ma.

Mając powyższe na względzie Sąd Najwyższy uznał zarzuty kasacyjne za uzasadnione, czego konsekwencją było stwierdzenie nieprawidłowej subsumcji dokonanej w zaskarżonym wyroku, dlatego na podstawie art. 398¹⁵ § k.p.c. oraz art. 108 § 2 k.p.c. w związku z art. 398²¹ k.p.c. orzeczono jak w sentencji.